

עתונות יהודית ביוגוסלביה

צבי לוקר

פעילות ספורט יהודית ביוגוסלביה – כדורגלניות "מכבי" בשנות העשרים

סאד, בירת גליל וויודינה בצפון-מזרח המדינה, באיזור הפורה על שפת הדנובה, שהיה תחת השפעה תרבותית-לשונית חזקה מימי הקיסרות האוסטרית-הונגרית. מכאן השימוש השכיח בה בגרמנית ובהונגרית. מן ההשפעות הרעיוניות והלשוניות שמעבר לגבול, עלינו להבחין בשלושה כיוונים גיאוגרפיים, ובמקביל גם לשוניים. הראשון הוא מן הצפון האוסטרית-הגרמני; מכבודפשט ומטרנסילבניה באה השפה ההונגרית; ומן המזרח, כלומר מבולגריה, חדרה הלדינו, וכך גם ניצני הציונות המאורגנת.

בגין מספרם המצומצם של היהודים — רק שלוש קהילות (בלגרד,

כאשר מדובר ביהדות יוגוסלביה, ראוי לציין מלכתחילה, שמדובר ביהדות קטנה, מרוחקת מן המרכזים היהודיים הגדולים ואף על פי כן חיונית ותוססת. קהילות ישראל בארץ זו היו מפוזרות על פני איזורים ופלכים בלמעלה ממאה מקומות, אך לא היה בכוחה של עובדה זו כדי לעכב את התפתחותה של עתונות מקומית, בין ביזמת רבנים ובין ביזמתם של פעילים ציוניים. מאז הקמתה של יוגוסלביה העצמאית בדצמבר 1918 נתגברה מגמת הריכוז והעתונות היהודית התרכזה בשלוש ערים: זגרב, בה היה מקום מושבה של ההסתדרות הציונית הארצית; סרייבו, בה היה המרכז הספרדי העיקרי, ובה הוקם בית המדרש למורי דת וחזנות; נובי

כלומר, בעידן הסרבי-היוגוסלבי) בשפה ההונגרית. במקביל, כמעין פיתרון פשרה, הופיעו עתונים בגרמנית אבל בליווי מאמרים ראשיים והודעות מקומיות בסרבית. ככלל, דו-לשוניות היתה אחד המאפיינים של העתונות היהודית בין שתי מלחמות העולם: צרפתית-לדינו; סרבית-קראטית בליווי לדינו (שפה אחרונה זו עוד נשתמרה בשבועון "הקול היהודי" של סרייבו, שפרסם סיפורים, פתגמים ומסות קצרות); גרמנית-סרבית, ואף הונגרית-סרבית (בעתון לענייני ספורט בשם "מכבי ספורט" — שיצא לאור בנובי סאד בשנים 1929-1930).² העתונות הרצופה, דהיינו השבועונים, הירחונים, השנתונים והאלמנכים נתפרסמה בקראטית-סרבית ובסרבית-קראטית (בבלגרד, בוורשא וכונובי סאד).

Privredne teškoće, rat i izgradnja

Problemi poljoprivrednika

Jerusalem, 1. jula
Nema sumnje da je u doba rata najvažnije da poljoprivrednici ostaju funkcionalni. Stoga im je potrebna velika pažnja poljoprivrednih privrednika. U slučaju da se ne uspijeva sačuvati u ovom vrijeme onako sigurni u svojoj kraljevskoj poljoprivrednoj proizvodnji, onda treba razmisliti o komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji i komercijalnoj poljoprivrednoj proizvodnji.

... raje se, da se upaljive bombe gase vodonik. Povedeni dijelovi grada i predgrađa. Hajko osnovala za komitete za lokalne odbrane, koji stanovništvu daju potrebne instrukcije. Službeno se saopćuje da se čišćenje mjera za zadržavanje u Hajki popraviti.
"Lokale Tel Aviva i Jafe proglašene su zatvorenim područjima u koje je ulaz dopušten tek posebnom pisanom dozvolom."
MERNICA YAAD LEUMMA
U vezi s povećanjem rata na Srednjem...

Za saradnju Židova i Arapa
Liga za poboljšanje i saradnju Židova i Arapa objavila je sljedeću preporuku:
"U doba teških vjerskih koji su direktno ili indirektno svima stanovnicima zemlje, obratiti se Liga židova i Arapa na sve stanovnike zemlje da u svom času ostave sve zaplijene i da ih sjedine u odbrani zemlje. Liga židova i Arapa konkretno predlaže:
1. Održava zemlje za pravu i sigurnost svih njenih stanovnika, koji treba da se obuzdrže..."

הלגונו של ה"זידוב"

העתונות הציונית

עד למלחמת העולם הראשונה הופיע רק הדו שבועון "הסקירה היהודית" (ZIDOVSKA SMOTRA). הוא הופיע משנת 1906 בזגרב, בשנים 1909-1910 באוסטייק ומאז שוב בזגרב עד לשנת 1914. היה זה הדו שבועון הציוני הראשון, ובו מאמרים וידיעות בגרמנית ובקראטית חליפות. עורכיו היו האחים ליכט, הרמן ואלכסנדר, ארווין קראוס, וריכרד הרצר. ד"ר אלכסנדר ליכט היה יו"ר ההסתדרות הציונית בין שתי מלחמות העולם. בשנת 1917 הופיע "היהודי" (ZIDOV), קודם בתור דו שבועון ואחר כך בצורה סדירה כשבועון. היה זה הביטאון הרשמי של הציונים. זהו העתון היחיד שיצא לאור, ללא הפסקה, עד לכניסת הנאצים לזגרב באביב 1941, ובעקבותיהם ה"אוסטאש" הקראטים. היה זה ללא ספק העתון המרכזי ביוגוסלביה. עורכיו, לפי הסדר, היו כדלקמן: אדמונד פיישר, אלפרד זינגר, יואל רוזנברגר, דראגו שטיינר (יקר באנטוב), אוטו גרוס וזאב גליק. הפלישה הנאצית-הונגרית-בולגרית ב-10 באפריל 1941, שמה קץ לא

סרייבו וזגרב) מנו מעל ל-10,000 נפשות ערב השואה — לא היו בנמצא יומונים יהודיים. מן הראוי לציין, עם זאת, כי יחידים מבין היהודים היו מעורבים בעתונות הכללית והיו בין הבעלים, המו"לים והמפיצים של העתונים, בעיקר בקראטיה (זגרב) ובסלבוניה (אוסטייק). העתון היהודי הראשון הופיע עוד בשלהי המאה ה-19 בעיר בילובאר (BJELOVAR), בשם המקובל באותם הימים והשאפתני לפאורה "העתון היהודי המרכזי" (DAS JUEDISCHE CENTRALBLATT). עורכו ומייסדו היה הרב מוריץ מרדכי גרינוואלד. היה זה רבעון שדן בחכמת ישראל על סמך הספרות הרבנית מזה, ובמאורעות הזמן זה. הביטאון עקב גם אחרי הנעשה בארץ ישראל ובעולם היהודי. גיליונו הראשון הופיע בינואר 1882 והאחרון ב-13 בפברואר 1888. העתון חדל להופיע, כאשר העורך נדד לצ'כוסלובאקיה. בנובמבר 1888 (כסלו תרמ"ט) החל להופיע בבלגרד הירחון בלדינו "ידיד העם" (EL AMIGO DEL PUEBLO), אשר הופיע באותיות עבריות ובכתב רש"י. כתת-כותרת צויין, שזהו עתון חדשות יהודיות בשטחי התרבות והמדע, היוצא לאור מדי חודש. הוא החזיק מעמד ארבע שנים. העורך היה יעקב מ. אלקלעי ועורך המשנה היה שמואל בכור אליהו מרוסה (רושצ'יק), בולגריה. העתון נדפס תחילה בבתי דפוס סרביים ולבסוף אצל ש. הורוביץ, שהדפיס גם ספרים בעברית ובלדינו.

עוד עתון בלדינו הופיע בסרייבו. הכוונה ל"השחר" (LA ALBORADA), 1898-1902. זהו העתון היהודי הראשון בבוסניה, דו שבועון בעריכתו של אברהם קאפון, אף הוא מיוצאי בולגריה שנדדו מערבה. באותה עת חלה נסיגת הלדינו ויהודי סרביה, כמו אלה של בוסניה, השתמשו תדיר בחיי ציבור בשפת המדינה, בעוד שהלדינו נותרה בשימוש ביתי ופולקלורי בלבד. מכאן יובן, שלא היה עתיד לעתונות זו. מעבר לשוני מעניין מהורה העתון "נוגה" (EL LUZERO), שיצא לאור בשנת 1905 בעיירה זמן (זמלין, בגרמנית), יישוב ששכן בגדה השמאלית של נהר סאוונה, מול בלגרד, אך נכלל בתחום קראטיה במסגרת הקיסרות ההאבסבורגית, עד 1919. אף ביטאון זה, שהופיע כתת-כותרת צרפתית בזו הלשון (בתרגום): "ביטאון לאינטרסים המוסריים והכלכליים של המזרח ושל היהודים דוברי היהודית-ספרדית" — לא האריך ימים.

במאה העשרים כבר לא נמצאו עתונים בלדינו,³ פרט לניסיון הקצר שנעשה בסקופייה, בירת מקדוניה הווארדארית שבדרום המדינה, על גבולה של יוון. יהודי האיזור הוא היו פחות פתוחים להשפעות מבחוץ מאשר אחיהם שבצפון ובמערב. מבחינה רוחנית, הם השתייכו לסלוניקי, והמשכילים אף קראו את העתונות שהגיעה משם. אחרי הופעת העתון "התחיה היהודית" (LA RENASCENCIA DJUDIA EN ISCOPIA) בשנת 1928, לא ראו אור עתונים יהודיים בגליל זה, שהיה בין הנחשלים במדינה אף מבחינה כלכלית. יהודי מקדוניה אכן נזקקו לסיועם של איגוד הקהילות בבלגרד מזה ושל ההסתדרות הציונית בזגרב מזה, סיוע שניתן ביד חפזה.

במרוצת הזמן פחת גם השימוש בשפה הגרמנית, בד בבד עליית רמתם התרבותית של היהודים בכל גלילותיה של המדינה החדשה. תהליך זה היה איטי יותר בוויודינה, שם השתמשו עדיין, אף בשינוי המשטרים

קיימת עתונות פריודית במגמה יהודית-לאומית כבר משנת 1919, תוך מתן עדיפות לגורם הספרדי, לא הורגש צורך ממשי בעתון יהודי נוסף בכלגרד.

עתוני וויודינה ובוסניה

נעבור עתה לסרייבו, בירת בוסניה. השבועון הצינוני הראשון הופיע מיד בתום מלחמת העולם הראשונה, בשם "התודעה היהודית" (ŽIDOVSKA SVIJEST). הוא הופיע עד מרס 1924. מאז 1924 ועד 1927 יצא לאור השבועון "החיים היהודיים" (JEVREJSKI ŽIVOT, SEDMICEJNI LIST ZA KULTURNO — POLITIČKA I PRIVREDNA PITANJA) עורכיו היו: אלברט ד. חיון, בנימין תיאודור פינטו ובראצו פוליקאן. בשני עתונים אלה ראו אור מדי פעם גם קטעים בלדינו. הראשון היה ביטאון ציוני לוחם, בעוד ש"החיים היהודיים" שם בעדיפות עליונה את הדגש על קיום ופיתוח המורשת הספרדית. בין שני העתונים הללו התנהל פולמוס. בצד הצינוני היו אשכנזים וספרדים כאחד, ואילו ב"החיים היהודיים" השתתפו אך ורק ספרדים. פשרה ואיחוד באו בשנת 1928, כאשר נוסד "הקול היהודי" (JEVREJSKI GLAS להלן — "יבריסקי גלאס").⁴ מאז ועד השואה הופיע שבועון זה בהתמדה. לצד "זידוב", היה עתון זה כלי תקשורת ומידע חיוני ביהדות יוגוסלביה. עורכיו היו פוליקאן שהוזכר לעיל, ואלברט כהן. הוא היה, ללא ספק, ביטאון המובהק של יהודי יוגוסלביה הספרדים. משנת 1924 הופיע גם השבועון "התודעה היהודית הלאומית" (NARODNA ŽIDOVSKA SVIJEST), שאף הוא נטל חלק בפולמוס הצינוני-ספרדי והאשכנזי-ספרדי הקצר. עורכו היה דוד לוי, המכונה "דאלה".

נסיים את סקירת העתונות על פני האיזורים, על ידי מבט לוויודינה. העתון הצינוני הראשון ראה שם אור בשנים 1921 — 1925, בשם "העתון היהודי העממי" (JUDEJSCHES VOLKSBLATT). המו"ל שלו היה "ארגון היהודים הלאומיים". עורכו היה אדולף שרייבר והשתתפו בו: בצלאל פירסט, הרב ד"ר לזר רות, וילהלם-ויליאם לוקר ומטיאס לוי. הרב פנחס קלר יסד בשנת 1926 שבועון יהודי נוסף בשפה הגרמנית,

עתונים יהודים ביוגוסלביה

רק לעתונות היהודית אלא אף ליהדות היוגוסלביה, כפי שנתגבשה בשנות ה-20 וה-30 של המאה.

בזוג הופיעו כל הירחונים, החל ב"האביב" (HAAVIV) לילדים, בעריכתם של מרים ויילר, צבי רותם ושמואל רומנו, דרך הירחונים "גדעון" (GIDEON, 1926-1919) והביטאון האידיאולוגי של הנוער היהודי, שהיה בעל רמה תרבותית מרשימה, "הנוער", 1926-1937 (HANOAR), וכלה ב"אמנות", 1936-1941 (OMANUT).⁵ כל העתונות הזו היתה ציונית וחינוכית ביסודה. דבר זה מעיד על תפקידה הדומיננטי של התנועה הצינונית בקרב יהדות יוגוסלביה בין שתי מלחמות העולם. הכיוון המדיני של העתונים והירחונים הנ"ל היה בהתאם לקו של ההנהלה הצינונית בהנהגתם של נורדאו, וולפסון, סוקולוב, ובעיקר של ד"ר חיים וייצמן. בשנות השלושים הופיעו הזרמים של ארץ ישראל העובדת, מפא"י, פועלי ציון ואחר כך השומר הצעיר, אשר בתור תנועת הנוער הראשית, נתן את הטון. אולם ב"זידוב" לא באו לידי ביטוי הבדלים מפלגתיים, אלא במעט, כאשר הצינונים הכלליים התארגנו ודרשו להשפיע על מגמות העתון וההסתדרות. העתון שיקף השקפות שונות, כך למשל את "מרד הנועורים" של שנות ה-20 בברית הנוער היהודי, אך פולמוס של ממש לא היה בו. הדבר נכון עד להופעת המפלגה הרוויזיוניסטית בשנת 1933. מפלגה זו יצרה במהרה עתונות משלה, שפתחה בביקורת מסיבית על העתונות הצינונית שנשארה נאמנה להסתדרות הצינונית. כך החל סכסוך שנמשך עד לשואה.

באותו פרק זמן הופיעו פרסומי מפלגה זו, ובראשם השבועון "מלכות ישראל" (MALCHUT ISRAEL), שיצא לאור בנובי סאד. אז התפתח פולמוס, לעתים חריף למדי, בין ה"מלכות" ל"זידוב" ולשאר העתונים הנאמנים לקו המדיני של ד"ר א. ליכט (על העתונות הרוויזיוניסטית ראה עוד להלן).

להבדיל מזוג, לא היוותה כלגרד, הבירה, מרכז לעתונות היהודית, אלא במידה משנית. דבר זה נבע מאופיה של היהדות המקומית, שברובה הגדול היתה ספרדית. בקרבה פעלו זרמים מסורתיים וגם לאומיים סרבים. אף תנועה בדלנית ספרדית נתקיימה שם בשנות ה-20. אמנם חיו בעיר מנהיגים ציונים, אך אלה לא נקטו ביזמה בכיוון זה, להוציא את "הביטאון היהודי" (JEVREJSKI GLASNIK), שנתקיים בתור עתונה של אגודת "ציון" בשנים 1910-1909. בעל העתון היה ד"ר דוד אלקלעי, שהיה ציר סרביה כבר בקונגרס הצינוני הראשון בבזל. העורך היה יצחק לוי. "ביטאון יהודי כלגרד" הופיע בשנים 1923-4 מטעם הסניף הצינוני המקומי. אף הקהילה האשכנזית בבירה הוציאה לאור ביטאון באותו השם השכיח, בעריכתו של יוסף הרשקוביץ, אך כל הגיסיונות הללו נשארו מוגבלים בזמן.

משנת 1933 ואילך הופיע "הביטאון של איגוד הקהילות" (VESNIK SAVEZA JEVREJSKIH VERO ISPOVEDNIH OP ŠTINA) ואכן היה זה אמצעי תקשורת חשוב בין הקהילות ברחבי המדינה. פה המקום להטעים, כי בהנהלת האיגוד היה לצינונים רוב ונתקיימה חלוקת עבודה תקינה ויעילה בין העבודה הצינונית (פעולות אירגוניות, הפצת השקל והקרנות הלאומיות) לבין הפעולה הדתית-מינהלית (עזרה לפליטים וכדומה, בקרב הקהילות ובאיגודן). הואיל ובסרייבו היתה

— סרייבו והן להסתגלות תרבותית, בכדי לאפשר שימוש כמעט בלעדי בשפת המדינה.

מבחינה זו מעניין לציין, שבינואר 1935 נתפרסם כבר עתון סרבי בעיר סטארה קני'זה, בשם "האחדות היהודית" (JEVREJSKA SLOGA). אף עתון זה לא התמיד, כשם ש"הדגל" (HADEGEL) בעיר ברוד בסלבוניה לא חרג מגיליונו הראשון. אותו דבר קרה גם ל"מבשר היהודי" (JEVREJSKI VJESNIK) באוסיק, בירת סלבוניה, בשנת 1934, היו עוד אי אלה ניסיונות פרובינציאליים מסוג זה. באותו פרק זמן כבר נפוצו ונתקבלו ברחבי המדינה הביטאונים המרכזיים, כמו "זידוב" ו"ברייסקי גלאס", וקשה היה להתחרות בהם.

עד כאן פירוט העתונים. נראה לנו שהוא משקף את מקומם, תוכנם ורוחם של הדברים, אך אין רשימה זו מתיימרת להיות שלמה לחלוטין. בכונה נמנענו מלהביא פרסומים פנימיים (של הקרנות הלאומיות, פרסומים משוכפלים, ופרסומים מודפסים), והתעלמנו גם מן הפרסומים הרבים של תנועות הנוער, ובראשן של השומר הצעיר (כמו "עתון התנועה" ורבים אחרים). נעדרים אף פרסומים קהילתיים מקומיים, בעלי עניין מינהלי או בקשר למלחמת בחירות.

בטאוני בית"ר ציוני, מכיוון שנתפרסמו בדפוס במשך שנים אחדות, ובמיוחד משום שהיו חלק מן המערך האופוזיציוני מול ההנהגה הציונית הארצית. יש לציין, כי ההסתדרות הציונית עמדה באתגר זה, התגברה גם על הפרישה הרשמית משורותיה והמשיכה בפעולתה, עד שירדו מכות השואה על היהודים ככל מקומות מגוריהם.

בכך שצינו את מרבית העתונים, וללא ספק את הקובעים והחשובים שבהם, עוד לא סגי. מראשית שנות ה-30 גדלה העתונות במספר הקוראים והמפרסמים ואף הפכה לרב-גונית יותר ולבעלת רמה תרבותית-ספרותית ראויה. הן "ברייסקי גלאס" והן "זידוב" התחרו בכתבות ספרותיות, לרבות תרגומים מעברית ומשפות אחרות בהן יצרו הוגי הדעות והסופרים היהודים. "זידוב" פרסם נספח תרבותי מיוחד, שזכה לתפוצה רחבה ולהערכה רבה (KULTURNI I LITERARNI PRILOG, 1937-1940).

"גדעון" הופיע בשנים 1919-1926; "ברייסקי נובינה" — "הקול היהודי" — שבועון דרלשוני

בשם "ישראל" (ISRAEL — JUEDISCHE WOCHENSCHRIFT VON MARTHEF).⁵ עתון זה נתפרסם עד לשנת 1928. הוא הופיע בעיירה השוכנת בין סובוטיצה לנובי סאד, באצ'קה טופולה, שבה כיהן הרב קלר; השבועון הודפס בסובוטיצה והופץ בעיקר בקהילות הגליל הזה. העתון ייצג את רוח "המזרחי" בציונות, תוך כדי מתן מקום מדי פעם להודעות נאמני "אגודת ישראל". בשנת 1928 נעשה ניסיון להוציא עתון בהונגריה, בשם "החיים היהודיים" (ZSIDÓ ÉLET). העורך היה מרטין קומלוש, אולם העתון לא החזיק מעמד. אחרי סגירת "החיים" הופיע בשנת 1933 העתון האחרון בהונגריה, בשם "העתון היהודי" (ZSIDÓ UJSÁG). עורכו היה ננדור (פרדו) לוסטיג, אבל גם הוא לא הצליח. לאור היעדר ביטאון ציוני איזורי במשך חמישה חדשים, הוציאו הציונים קודם דו שבועון ואחר כך שבועון דו-לשוני בשם "העתון היהודי" (JEVREJSKE NOVINE/JUEDISCHE ZEITUNG). ביטאון זה נתפרסם בקביעות עד לשואה. עורכיו היו: ד"ר ארנסט פרידמן, ד"ר מאיר ולטמן (תובל), לדיסלב ורטהיים, צבי לוקר וד"ר אמיל קניגשטטר. שני העתונים האחרונים הופיעו בעיר נובי סאד.

נובי סאד היתה מרכז המפלגה הרוויזיוניסטית, ושם יצא לאור "מלכות ישראל" מסוף שנת 1933 ועד לשנת 1939. עורכיו היו: ויקטור שטרק, א. וילד וולדימיר קראוס. בשנים 1940 — 1941 עבר העתון לזגרב והופיע בשם חדש — "הבמה היהודית" (JEVREJSKA TRIBUNA), בעריכתו של ת. ביכלר. לבית"ר היו שני ביטאונים: "עבר הירדן" (EVER HAJARDEN) בשנים 1934-1937, בעריכת ולדיסלב גוטמן ו"תגר" (TAGAR) בשנים 1938-1939, בעריכת י. לווינגר. בפרסומים הרוויזיוניסטים היו המשתתפים העיקריים: ד"ר אוטו מנדל, אורל פרידמן, ג'ורו לאנג וליאופלד מויזס.

באותו מקום, ניסה העסקן והמשכיל הציוני ד"ר זיגה הנדלר להוציא בשנת 1923 ירחון בהונגריה, דווקא בשם "העברי" (HAIVRI).⁶ היה זה כתב עת בעל רמה תרבותית נאותה, אך רק שלושה גיליונות ממנו יצאו לאור.

בסובוטיצה, עיר קרובה מאד לגבול ההונגרי, יצא לאור בשנת 1925 שבועון בהונגריה בשם "שבת" (SZOMBAT), שאף הוא לא האריך ימים. עורכו היה אימרה וידור, מזכיר הקהילה.

הקמת סוכנות ידיעות

הנוער הציוני באזור וויודינה עשה עוד ניסיון להוציא לאור כתב עת בהונגריה. הדבר קרה דווקא בעיר שדה, נובי קצ'יי, שם פרסמו אנדור וייס ומאיר ולטמן (בארץ שמו תובל) את "עולמנו" (OLAMENU), במרס 1928. אך גם ניסיון זה נדון לכשלון, כמו רוב קודמיו בלשוונות לעז (מבחינת המדינה המארחת).

עד סוף שנות ה-20 נפסקו אפוא כל הצעדים שנועדו להוציא עתונות שלא בשפה הרשמית, כלומר הסרבית או הקרואטית, ואין מדובר בלחץ מיוחד מבחוץ. ייתכן, שפעלה פה הצנזורה היהודית העצמית, אך יש לדעת, שהעשור הראשון במדינת הסלאבים הדרומיים הספיק כדי לגרום, הן לריכוז העבודה היהודית והציונית בציר בלגרד — נובי סאד — זגרב

ביוגוסלביה שבין מלחמות העולם.

★

אחרי השואה נותרו רק 20% מן האוכלוסיה היהודית. בכל זאת עלה בידי שארית הפליטה לשקם קהילות אחדות ולחדש את פעילותן של איגוד הקהילות. בין הצלחות השיקום ניתן לכלול גם את הופעת הביטאון המרכזי של יהדות זו, "הסקירה היהודית" (JEVREJSKI PREGLED). הוא מופיע כירחון או כדו ירחון מאז 1949. בגיליון מאי-אוגוסט 1987, למשל, 111 עמודים, המספרים על אירועים ביוגוסלביה, בעולם היהודי וכישראל. קיים גם ביטאון של הנוער בשם "קדימה" (KADIMA). גיליונו האחרון נושא את המספר הסיפורי 47 והוא מכיל 127 עמודים. בדפיו חומר ספרותי יהודי וכללי מגוון, בעריכתו של הסופר דוד אלבכרי.

ואכן, מבחינה עתונאית צרופה, התשתית שנבנתה הצדיקה אף הקמת סוכנות חדשות. זו נוצרה ופעלה בשנים האחרונות לפני החורבן. שמה היה "הסוכנות היהודית" (JEVREJSKA KORESPONDENCIJA) ובקיצור "יבקור" (JEVKOR). כעורכיה מונו דוד לוי ואלכסא קליין. הסוכנות שיגרה חוזרים למערכות העתונים פעמיים בשבוע, בשפת המדינה, ערוכים ומוכנים לדפוס, לעתים גם הודות לתימוכותם. אין ספק, שעצם קיומה של הסוכנות, לפי הדגם של "פלקור" הירושלמית, מעיד על דרגת התפתחותה של העתונות היהודית ביוגוסלביה. מהתחלות הססניות וצנועות למדי, התעצמה עתונות זו ומצאה דרכה אל קהל הקוראים שלה. לא רק שהתייצבה בתפקידה התרבותי והחברתי כמשקפת את המציאות היהודית, אלא אף השפיעה עליה. היא היוותה אחד מעמודי התווך ומסימני החיות והיצירתיות של יהדות ציונית ועירנית, שאין לתארה כיום ללא התייחסות לתרומתה הניכרת של העתונות לחיים היהודיים

☆ ☆ ☆

5. שבועון צנוע זה היה מעין גשר בין ה"פולקסבלאט" לבין "יברייסקה נובינה". הרב קלר הועיד לעתון כיוון ציוני-דתי. הוא טען בגיליונו הראשון של "ישראל", כי "יהודי דתי לא היה ואינו יכול להיות אנטי-ציוני". הוא סיקר אסיפות וכינוסים יהודיים, לרבות אלה של בני הנוער. באותה עת שימש שופרן של הקהילות בגליל כולו. כמו כן נתן פרסום לספריות ולספרים חדשים, שיצאו לאור באותו פרק זמן (כך, למשל, "שפת עמנו", ספר לימוד עברית של משה ראט, בהוצאה סרבית-קרואטית).

6. בשער העתון היה חיתוך עץ נאה, מעשה ידיו של העורך, ד"ר ז'יגה (סיגיסמונד) הנדלר. בגיליון הראשון נדפסו הספרים לאליעזר בן יהודה ולח"נ ביאליק. אחר כך באו תרגומים ממאמריו של ד"ר יהושע טהון, כתבות ספרותיות שונות, הזמנות להשתתף בקורסים ללימוד עברית, קריאה לתשלום "שקל הזהב" ועוד. על אף רמתו הטובה, גורל העתון לא היה שונה מזה של שאר העתונים בשפות זרות. שלושת גיליונותיו נשמרים בארכיון הציוני המרכזי בירושלים.

1. כשפה זו נתפרסמו חמישה עתונים. פרט ל"תחיה" שהוזכר הופיעו עוד ארבעה כתבי עת; "איל אמינו דיל פואבלו", בלגראד; "לה אלבוראדה", סרייבו; "אל לחוריר", זמון; "השלום" (כרמי שלי), בלגראד; כל העתונים הללו פסקו להופיע בעשור הראשון של המאה ה-20.

2. אגודות "מכבי" נתארגנו באורח ספונטני גם באוסטריה ובזוגרב. בזוגרב היתה הגדולה והפעילה שבהן. שם הופיע עלון בשם "דיעון של מכבי" (MAKABIJEV VJESNIK).

3. אגודה בשם זה ערכה קונצרטים של מוסיקה יהודית ועסקה במו"לות של תווים ואף ספרים. עורכי הירחון היו: אריץ-אלישע סמלאיץ' והינקו גוטליב.

4. בעתון זה התמזגו שתי המגמות הנ"ל גם יחד. תפוצתו נעה בין 1000 ל-2000 עותקים. הוא הקדיש מרבית טוריו לאירועים קהילתיים וציבוריים ודן יחסית מעט בבעיות כלל יהודיות.